

14.06.2019 № 1/6-02.69

ВІДГУК

офіційного опонента – кандидата історичних наук,
доцента кафедри історії України Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова Новікової Людмили Володимирівни
на дисертацію **ОПАЦЬКОГО Ігоря Юрійовича**
**«Родина Курінних у громадсько-політичному та національно-
культурному житті України кінця ХІХ – першої половини ХХ століття»**,
подану на здобуття наукового ступеню кандидата історичних наук за
спеціальністю 07.00.01 – історія України

Увага до Людини як центрального історичного феномену почала зростати після перших потрясінь ХХ ст., коли вперше у таких масштабах було знецінене реальне людське життя. Подальші події ХХ ст. ще більше укріпили актуальність звернення істориків до людини, і як персоналії, і як «колективної», у всіх її проявах. Прикладом подібного підходу до предмету історичного дослідження є представлена на наш розгляд дисертація.

Слід відзначити, що актуальність обраної для вивчення проблематики достатньо всебічно обґрунтована автором у **Вступі** до роботи. Повністю погоджуємося з тим, що дисертація є частиною того комплексу сучасних досліджень, які присвячені різним аспектам біографістики, а також історії малих соціумів та міжпоколінних груп, прикладом яких є сімейна історія. Наукова актуальність роботи полягає й у тому, що біографічний підхід був поєднаний з проблемною структурою історії повсякдення, яка заслужено вважається історичним напрямком, спроможним внести новизну у вивчення будь-якої історичної проблематики. Суспільна актуальність також присутня в роботі, тому що її зміст сприяє відновленню історичної пам'яті у всій її повноті, подоланню суспільних упереджень щодо окремих персоналій, які іноді впливають на стан досліджень, або, краще сказати, на їх відсутність. Крім визначення актуальності, у **Вступі** наявні всі необхідні елементи, відповідна увага приділена одному з найголовніших питань – новизні роботи, чітко окреслені завдання дослідження. Загальна структура роботи логічна.

Розділи мають невеликі вступи, що дозволяють коротко ознайомитися з подальшим їх змістом.

У **першому розділі** «Історіографія, джерела і теоретико-методологічні засади дослідження» докладно характеризується історіографія, автор виділяє періоди в її розвитку та визначає складну структуру, що відповідає багатоплановості самої роботи. Відрізняється ретельністю характеристика джерел, для якої автор використовує і формальний, і інформаційний підходи, зупиняється на характеристиці іноземних архівних фондів, опрацьованих ним. Приділена увага методологічним підходам, термінологічному апарату та методиці дослідження.

У **другому розділі** «Петро Федорович Курінний у національно-культурному житті Уманщини кінця XIX – першої третини XX століття» виділено три підрозділи. У першому підрозділі «Життєвий шлях та громадська діяльність П.Ф.Курінного» останній зображується як продовжувач давнього роду, заснованого козаком, історія сім'ї тісно пов'язується з локальним соціумом, наголошується на працьовитості та підприємливості її представників, висвітлюється ставлення представників сім'ї до важливих подій сучасності, що дозволяє, між іншим, ознайомитися більш глибоко з психологією селянства. Значним досягненням дисертанта слід визнати відображення процесу зміни соціального статусу членів сім'ї Курінних: від козаків до кріпосних, від селян до інтелігенції. В цих змінах – історія життєвої стратегії різних поколінь однієї сім'ї, історія суспільства, яке пропонувало на кожному етапі свій набір умов для соціалізації. Серед окремих моментів хотілося б згадати про те, що автор показує, наскільки нелегкою була поява прошарку інтелігенції у сім'ї, де саме існування пов'язувалося з важкою фізичною працею чоловіків, а довга традиція поєднання праці у своєму та панському господарстві спершу не залишала для чоловіків дозвілля, формували відповідний стереотип, що заважало отриманню освіти членами сім'ї і надалі. На наш погляд, ця «знахідка»

автора дозволяє розширити обрії для розуміння історії поширення освіти серед селянства взагалі та конкретного регіону.

Звертаючись до біографії П.Ф.Курінного, автор дисертації наголосив на ролі оточення у процесі формування його особистості та світогляду, зупинився на умовах здійснення його професійної діяльності як правника, що набула йому великого авторитету серед простого народу, в першу чергу селянства. Взагалі в дисертації постає образ інтелігента, який вийшов з селянського стану, але і надалі був вірним його потребам та інтересам, наповнювався любов'ю до народу, бажанням вдосконалити його життя, подолати негативні явища у його побуті, створити безпечні умови життя, що відобразилося у його різноплановій громадській діяльності. Автор дисертації приділив багато уваги останній, докладно реєструючи участь П.Ф.Курінного у різних товариствах, виявляючи його особисту ініціативу як у їх роботі, так і стосовно створення окремих об'єднань, зокрема, «Вільно-Пожежної дружини», вказуючи на важливість проблеми фінансового забезпечення діяльності різних товариств. Можна погодитися з тим, що автор розглядає біографію не тільки як «річ у собі», але й як інструмент для вивчення діяльності власне цих товариств.

Торкаючись подій революційного періоду, автор яскраво показав, яку кризу пережив П.Ф.Курінний, коли зустрівся з тим, що результати його діяльності в руслі «любові до народу» (в межах його розуміння) були зруйновані. Також варто особливої уваги те, що в дисертації висвітлюється стратегія виживання родини Курінних в цих складних обставинах, а також пізніше, в радянський період.

У другому підрозділі «Повсякденне життя родини Курінних» автор вмістив докладну інформацію про склад сімей-поколінь родини Курінних, звертаючи увагу на міжособистісні стосунки, а також приділив увагу різним аспектам повсякдення сім'ї Курінних, що є важливою складовою персонального внеску автора у розробку обраної проблематики. Фінанси родини, ставлення до релігії та церкви, коло спілкування та багато інших

питань висвітлені на сторінках цього підрозділу. Автор активно використовує щоденник П.Ф.Курінного, листування родини, яке, як він справедливо відзначив, відіграло в ній важливу комунікативну роль.

На особливу увагу заслуговує матеріал третього підрозділу, в якому йде мова про сприйняття локальної історії кінця XIX – початку XX ст. з боку П.Ф.Курінного. Звичайно, слід враховувати, що це був суб'єктивний погляд, позначений специфікою його світогляду, а також переважно властивий певному регіону (Уманщині), але скільки подробиць він додає, скільки відкриває можливостей для дослідження становища різних прошарків населення, історії індивідуальної і суспільної свідомості, психології, зокрема, революційного періоду. У підрозділі також можна ознайомитися з тим, наскільки відрізнялися мотивація та дії представників, здавалося б, одного стану, політичної сили чи військового руху, зі ставленням різних прошарків населення до церкви, до українізації, до окремих «влад» та держав в Україні в революційну добу, з особливостями становища єврейського населення в цей період тощо. Крім того, вміщено багато оціночних позицій, які характеризують, знову ж таки, самого П.Ф.Курінного.

У **третьому розділі** «Науково-організаційна та культурницька діяльність Петра Петровича Курінного» автор виділив три підрозділи, які відповідають головним періодам в біографії персоналії. Це дозволяє розкрити властиві особливості кожного біографічного періоду. Слід відзначити, що досліднику вдалося уточнити, на підставі архівних джерел, дату народження українського діяча, з'ясувати різні чинники, що впливали на його формування, роль сім'ї та її кола спілкування, показати роль викладачів-науковців та їх організаторської діяльності в сфері науки на становлення наукових інтересів П.Ф. Курінного, особливо на визначення інтересу до археологічних досліджень. З'ясовано, що П.П.Курінний повторював засвоєний завдяки своїм вчителям алгоритм залучення широкого кола однодумців для організації археологічних досліджень, збирання українських етнографічних пам'яток. У розділі показана видатна роль науковця у

дослідженні пам'яток Трипільської культури та інших археологічних пам'яток, виявлені оригінальні наукові концепції вченого, його внесок у розвиток пам'яткоохоронної діяльності, музейної справи, в тому числі пов'язаної з Києво-Печерською Лаврою, популяризації історії тощо. Автор висвітлює непростий життєвий шлях П.П.Курінного, який пережив еволюцію світогляду та застосував різні стратегії виживання, наукової діяльності та збереження українських історичних пам'яток у різні періоди своєї біографії, звертається до розгляду дискусійних моментів у його біографії. На окрему увагу заслуговує реконструкція діяльності П.П.Курінного по організації наукових сил української діаспори та визначення його непересічної ролі у створенні й функціонуванні різних наукових інституцій, взагалі у розвитку української науки, а також збереженні української ідентичності в діаспорі. Крізь призму окремої біографії дисертанту вдалося показати складні умови розвитку українського наукового життя у діаспорному середовищі. Приділена значна увага громадсько-політичній, педагогічній та публіцистичній діяльності П.П.Курінного в еміграції. Висновки до роботи логічні та обгрунтовані, відображають її зміст.

Поряд з безумовними позитивними якостями роботи в ній містяться певні, з нашого погляду дискусійні моменти, стосовно яких ми хотіли би висловити наші **зауваження та рекомендації**.

1. *Низка зауважень стосується структури окремих розділів.* Виділяючи підрозділи, автор відмовився від виділення більш дрібних ліхтариків, використовуючи іноді виділення початку тематичних блоків жирним шрифтом. На наш погляд, це ускладнило для нього завдання викладу матеріалу в межах окремих підрозділів. Наприклад, у підрозділі 2.1. можна було б виділити ліхтарики, присвячені історії роду Курінних до народження П.Ф.Курінного, початку життєвого шляху та формуванню особистості П.Ф.Курінного, його громадській діяльності. У підрозділі 2.3 можна було б виділити ліхтарик, присвячений висвітленню П.Ф.Курінним різних аспектів становища єврейського населення в період Першої світової війни та

революції, або питанням відносин німецької адміністрації та населення у 1918 р.

Назва другого підрозділу другого розділу « Повсякденне життя родини Курінних» не повністю відображає зміст. На наш погляд, можна було б назвати «Склад та повсякденне життя сім'ї Курінних», або використати інший підхід до розміщення матеріалу.

2. *Кілька рекомендацій мають методологічний характер.* Дисертант достатньо послідовно визначає для ключових персоналій коло знайомих, які впливали на їх формування тощо. У зв'язку з цим методологічний підрозділ роботи було би непогано доповнити за рахунок методологічних розробок вітчизняної історіографії, зокрема, теорії «мережива», яку розробляла в нашій історіографії І. Колесник:

Автор також не згадав в методологічному підрозділі позитивізм, хоча він є очевидним позитивістом у питанні ставлення до джерел. Вони у нього часто виступають носіями безумовного факту. Хотілося б, щоб частіше були вжиті порівняння даних різних джерел. Наприклад, це стосується діяльності персоналій у різних товариствах, коли можна було б залучити їх статуту, спогади про ці організації тощо, однак найчастіше, говорячи про біографію П.Ф. Курінного, використовується його щоденник. Подібні порівняння даних джерел дозволили б ще рельєфніше виділити особистий внесок членів сім'ї у громадське життя.

Незважаючи на те, що дисертант висвітлює окремі аспекти жіночих біографій членів сім'ї, вказує на достатньо сильний вплив жіночої частини сім'ї в окремих випадках (наприклад, у підрозділі 2.2), окремого відповідного підрозділу чи ліхтарика у роботі не було виділено. А це, на наш погляд, більш чітко відповідало би категоріальному апарату роботи, а саме використанню поняття «сімейна історія».

3. *Зауваження до змісту окремих розділів.* У розділі 1 необхідно було б включити ті ювілейні статті, які містять спогади про П.П.Курінного, не тільки до історіографії, але й до характеристики джерел. - У розділі 2, хоча

автор іноді вказує на різні періоди в біографії П.Ф.Курінного, бажано було б більш чітко їх виділяти, як це було здійснено у розділі 3, присвяченому П.П.Курінному. - Використовуючи щоденник П.Ф.Курінного, автор кілька разів не датує використаний матеріал, що зменшує роль цих цитат, не дає можливості поєднати їх з певним історичним або біографічним періодом. - У підрозділі 2.1, згадуючи про практично початок активної громадської діяльності П.Ф.Курінного у 1890 р., автор не зупинився на можливих причинах, чому це відбулося саме в цей час. Бажано було б також більш конкретизувати хронологічні межі участі П.Ф.Курінного в кооперативному русі. - У питанні стосовно джерел формування демократичного світогляду П.Ф.Курінного автор, слідуючи герою, наголосив спершу не на ролі його селянського походження, а на впливі практичної діяльності його керівника, волосного писаря (підрозділ 2.1). Пізніше (підрозділ 2.3) у дисертації вказується на те, що П.Ф.Курінний свою любов до народу пояснював синові фактом свого походження з народу. Бажано було б об'єднати ці два свідчення нарративних джерел і надати коментар. - У підрозділі 2.2. вміщено матеріали щодо еволюції поглядів П.П.Курінного на питання народної освіти. Можливо, доцільніше було б перенести ці відомості до біографії П.П.Курінного у розділі 3. - У підрозділі 3.1 автор дещо захоплюється оцінкою, яку П.П.Курінний надає батькові, не коментує виразів, що він був «самоук». Також тут вперше вміщена інформація, яку ми не зустрічаємо раніше в біографії П.Ф.Курінного щодо того, що він був автором «Статистичного опису Херсонщини». Бажано було б дещо докладніше розглянути цей момент в біографії П.Ф.Курінного. - У розділі 3 хотілося би більше дізнатися про те, чи вжив П.П.Курінний, володіючи, за його словами, інформацією щодо замінування під час війни пам'яток у Києві, певних заходів заходів до попередження їх знищення.

4. *Загальні зауваження.* У роботі зустрічаються стилістичні неточності, публіцистичні елементи, описки. Також зрідка мають місце незначні повтори окремих абзаців. - Іноді згадуються установи без пояснення напрямку їх

діяльності, або навпаки, надто розлого подаються ці відомості. - Деяку інформацію можна було б винести у додатки, зокрема, опис фондів Уманського краєзнавчого музею (розділ 3), опис фонду П.Курінного у Мюнхені (підрозділ 1.2). - У роботі мало використані згадані у підрозділі 1.2 фотоджерела. - У висновках іноді не повністю відображений весь зміст певної структурної одиниці (наприклад, до розділу 2).

Незважаючи на висловлені зауваження та рекомендації, текст дисертації є завершеним науковим дослідженням, яке представляє собою вагомий внесок у сучасну українську історичну науку.

Автореферат дисертації відповідає існуючим вимогам до такого типу видань та відображає основні положення дисертаційної роботи, дає повне уявлення про її завдання, структуру, новизну результатів. Автор стисло й аргументовано подає зміст кожних розділів, висновки відповідають змісту дисертації. Анотації українською, російською та англійською мовами також повністю відображають зміст роботи та отримані наукові результати, дозволяє оцінити внесок дисертанта у розробку даної наукової проблематики.

Здійснений аналіз дисертації та автореферату дозволяє дійти висновку, що дослідження І. Ю. Опацького є самостійним, завершеним, що базується на використанні широкого кола джерел та малодоступних попереднім дослідникам проблематики архівних фондів, а також новітніх підходів до історичного дослідження. Воно вміщує науково обґрунтовані висновки, які розширюють уявлення щодо родинної історії України у широкому хронологічному діапазоні, що охоплює не тільки горизонтальні, але й вертикальні, міжпоколінні зв'язки, дозволяє збагатити історичну пам'ять як України в цілому, так і локальної, в межах Уманщини, фактичними відомостями та обґрунтованими висновками щодо складного життєвого шляху та значення громадської, освітньої та наукової діяльності представників родини Курінних. Основні тези й результати дослідження знайшли відображення у публікаціях здобувача й пройшли важливий процес

апробації на конференціях різного рівня. Здобувач отримав грант на проведення досліджень в закордонних архівах.

Переходячи до висновків, слід відзначити, що дисертація «Родина Курінних у громадсько-політичному та національно-культурному житті України кінця XIX – першої половини XX століття» відповідає спеціальності 07.00.01 – історія України і вимогам п. 9 та п. 11 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, які висуваються до кандидатських дисертацій, а її автор – Ігор Юрійович Опацький – заслуговує на присудження наукового ступеню кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України.

Офіційний опонент:
кандидат історичних наук, доцент
кафедри історії України Одеського
національного університету
імені І.І.Мечникова

Новікова Л.В.

Підпис доцента Новікової Л.В. підтверджую:

Вчений секретар Одеського
національного університету
імені І.І.Мечникова,
кандидат хімічних наук,
доцент

10.06.2019

Курандо Світлана Володимирівна